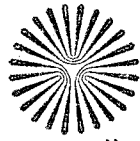

سلامت از حقوق پدیدآوران

۱۵۲۴۰۷-۲۰۲۵۷۲۵

تصویب نامه

پایان نامه

کارشناسی ارشد رشته فقه و مبانی حقوق

عنوان:

“ بررسی ادله و کاربردهای نظارت نامحسوس از منظر فقه و حقوق ”

تاریخ و روز دفاع: ۸۹ / ۰۷ / ۱۰ شنبه ساعت: ۱۳:۳۰ - ۱۲:۰۰

نمره: ۱۹ نوزده نهم درجه ارزشیابی: عالی

اعضاء هیأت داوران:

ردیف	سمت	نام و نام خانوادگی	مرتبیه علمی	امضاء
۱	استاد راهنما	دکتر عابدین مومنی		
۲	استاد مشاور	دکتر سید محمد حسینی		
۳	استاد مشاور			
۴	استاد داور	دکتر صدیقی		
۵	استاد داور	دکتر نقیبه		
۶	نماینده تحصیلات تکمیلی			

مجمع انجمن استادان نجات
نرسیده به خیابان
مخبران زند، چهارراه
مستند، پلاک ۲۳۳
تلفن: ۸۸۸۰۱۰۹۰
کد پستی: ۸۸۸۹۰۵۲۶

السلام عليك يا عين الله في ارضه

ووجهه على خلقه

این نوشته را خاتمانه به حضرت ولی عصر عجل الله تعالی فرجه الشریف تقدیم می‌کنم که

دیده بینای حق تعالی در پهنه کیتی و ناظر بر اعمال خلق می‌باشند.

من لم يشكر المخلوق لم يشكر الخالق

حال که با عنایت الهی و الطاف بی پایان او این نوشتار را به اتمام رساندم بر خود فرض

می دانم از زحمات کلیه کسانی که مراد طی این مسیریاری نمودند تقدیم نمایم.

لذا از زحمات بی دریغ و مشفقانه مادرم کمال تشکر را دارم.

همچنین از الطاف استاد بزرگوارم جناب آقای دکتر مؤمنی که راهشانی اینجانب را قبول

نمودند و نیز استاد بزرگوارم جناب آقای دکتر حسینی که مشاوره این پایان نامه را بعهده

داشتند تقدیر و تشکر می کنم.

چکیده

نظارت نامحسوس از جمله مباحث نوظهوری است که در جامعه و در بین عوام و حتی در بین اشخاص روشنفکر نظرات متفاوتی در رابطه با آن وجود دارد. بعضی آن را لازم و ضروری می دانند و بعضی آن را از اساس رد می کنند و برخی دیگر آن را فقط محدود به راهنمایی و رانندگی می دانند.

به همین جهت در این پژوهش نظارت نامحسوس بطور ریشه ای و بنیادی مورد بررسی قرار گرفت تا نظرات شرع، عقل و اخلاق نسبت به آن مشخص گردد که در این راستا با دلایل عقلی و نقلی و بوسیله آیات قرآن کریم و روایات معصومین (ع) جواز آن به اثبات رسید و بیان شد که مطابق شریعت اسلام و قوانین موضوعه کشور ایران، نظارت نامحسوس در حریم خصوصی افراد جامعه امری حرام و غیراخلاقی است و مخالف با مقتضای حقوق شهروندی می باشد ولی اگر غرض از نظارت نامحسوس حفظ اسلام و حکومت اسلامی باشد و یا غرض ارتقاء عدالت از طریق شناسایی مفسدین و خائنین باشد و یا هدف ارتقاء فرهنگ جامعه از طریق پی بردن به ریشه های مفسد فرهنگی و اجتماعی باشد و... در اینصورت نظارت نامحسوس نه تنها حرام و غیراخلاقی نیست بلکه واجب است.

همچنین در این پژوهش ۱۰ مورد از مهمترین کاربردهای نظارت نامحسوس مورد شرح و بررسی قرار گرفته است و دلایل شرعی و عقلی در مورد هرکدام توضیح داده شده که این توضیحات می تواند تصحیح کننده نوع نگرش اқشار جامعه نسبت به نظارت نامحسوس باشد.

فهرست

صفحه	عنوان
۱	مقدمه
۳	فصل ۱: کلیات
۴	مبحث اول
۴	تعریف موضوع
۴	ضرورت موضوع و ارتباط آن با سازمانهای کشور
۵	سؤالات تحقیق
۶	پیشینه پژوهش
۶	وجوه تمایز و نوآوری طرح
۷	روش تحقیق
۷	فرضیات تحقیق
۸	محدودیتهای تحقیق
۸	مبحث دوم: شناخت مفاهیم:
۸	۱- معنای لغوی و تعریف نظارت (نظر و ناظر)
۱۰	۲- تبیین واژه نظارت نامحسوس
۱۱	۳- تبیین واژه تقیه
۱۲	۴- معنای لغوی و تعریف حریم
۱۵	۵- معنای لغوی و تعریف تجسس، تحسس و تفحص
۱۸	۶- تفاوت میان جاسوس و فرد مأمور به نظارت از حیث لغوی

صفحه	عنوان
	فصل دوم: نظارت نامحسوس
۲۱	و حفظ حریم خصوصی و حقوق شهروندی
۲۲	مبحث اول: لزوم بررسی حریم خصوصی
۲۲	مبحث دوم: تعریف حریم خصوصی و سیر تاریخی آن
۲۴	مبحث سوم: حریم خصوصی در حقوق اسلامی
۲۵	مبحث چهارم: موضوع حریم خصوصی در آیات و روایات
۲۶	مبحث پنجم: تجسس در اسلام - ادله حرمت تجسس
۲۶	الف - اولین دلیل بر حرمت تجسس: کتاب خدا
۲۸	بیان شأن نزول آیه لاتجسسوا
۲۸	بیان ممنوعات حریم خصوصی
۳۰	ب - دومین دلیل بر حرمت تجسس: سنت معصومین علیهم السلام
۳۰	بیان ادله حرمت تجسس در روایات
۳۲	بررسی تجسس درباره متهمین و افراد مشکوک
۳۳	قول به عدم جواز تجسس به صرف اتهام
۳۳	ممنوعیت ورود به منازل بدون استیذان
۳۵	دلایل صاحب جواهر برای عدم لزوم تجسس
۳۵	۱- اصل عدم
۳۵	۲- قاعده درأ
۳۵	۳- عمل معصومین
۳۵	۴- قاعده اولویت
۳۵	۵- روایت امیرالمؤمنین

صفحه	عنوان
۳۶	فرمان هشت ماده ای امام خمینی در ممنوعیت تجسس
۳۷	ممنوعیت استراق سمع
۳۹	بیان ملاک ظن حرام
۴۰	بیان ملاک حرمت یا حلیت ظن
۴۲	ممنوعیت اشاعه فحشا و هتک سر
۴۳	ج- سومین دلیل بر حرمت تجسس: اجماع فقها
۴۳	د- چهارمین دلیل بر حرمت تجسس: ادله عقلیه
۴۳	۱- ظلم بودن تجسس
۴۴	۲- اصل عدم ولایت
۴۵	۳- آسیب های جبران ناپذیر تجسس بر فرد و جامعه
۴۵	۳-۱- حس عدم امنیت
۴۵	۳-۲- هتک حرمت فرد و جامعه
۴۶	۳-۳- آسیب روانی به فرد نظاره گر
۴۶	دیدگاه کلی
۴۷	مبحث ششم: حریم خصوصی در نظام حقوقی ایران
۵۰	نتیجه

فصل سوم: نظارت نامحسوس و

عدم منافات آن با ارزشهای اخلاقی و شرع

۵۳	مبحث اول: اخلاق و جایگاه نظارت نامحسوس
۵۳	مبحث دوم: لزوم و ضرورت نظارت نامحسوس
۵۵	مبحث سوم: هدف و انگیزه از نظارت نامحسوس

صفحه	عنوان
۵۵	مبحث چهارم: بیان ضابطه کلی در تشخیص محرمان
۵۶	مبحث پنجم: نظارت نامحسوس تدبیر پیشگیرانه
۵۷	مبحث ششم: پیشینه تاریخی اسلامی نظارت نامحسوس
۵۹	بیان روایات
	مبحث هفتم: تفاوت میان جاسوس و
۶۱	فرد مأمور به نظارت (ناظر نامحسوس)
۶۲	گفتار اول- جاسوس از دیدگاه لغوی، فقهی و حقوقی
۶۲	۱- معنی لغوی جاسوس
۶۲	۲- تعریف فقهی جاسوس و جاسوسی
۶۲	۳- تعریف حقوقی جاسوس و جاسوسی
۶۴	گفتار دوم- تفاوت جاسوس با ناظر نامحسوس
۶۴	۱- اولین تفاوت در هدف
۶۵	۲- دومین تفاوت در انگیزه
۶۶	۳- سومین تفاوت در مشروعیت و وجهه قانونی
۷۰	مبحث هشتم: ویژگیهای ناظر نامحسوس در روایات
۷۰	۱و۲- راستگو و وفادار
۷۰	۳و۴- امین و حق گو
۷۰	۵و۶و۷- صالح، عفیف و متدین
۷۱	۸و۹- خیرخواه نسبت به مردم و امام و حق جو
۷۱	۱۰- مورد وثوق و اطمینان
۷۱	۱۱- شجاع

صفحه	عنوان
۷۱	۱۲-ایمان داشتن به نفس عمل
۷۲	۱۳-زیرک و باهوش
۷۲	۱۴-ثبات و پایداری در حفظ اسرار
۷۳	مبحث نهم: توجهات
۷۴	نتیجه
۷۶	فصل چهارم: نظارت نامحسوس و کاربردها
۷۸	کاربردهای نظارت نامحسوس
۷۸	۱- توسعه عدالت
۸۰	نقش ناظران نامحسوس در زمان پیامبر اکرم (ص)
۸۱	بیان روایات
۸۳	۲- تأمین امنیت داخلی کشور اسلامی
۸۵	بیان روایات
۸۶	۳- افزایش امنیت خارجی
۸۷	بیان روایات
۸۸	۴- ارزیابی عملکرد کارگزاران حکومتی (مدیران و کارمندان)
۸۹	بیان روایات
۹۱	۵- ارتقاء فرهنگ عمومی
۹۳	۶- توسعه فرهنگ خدمت و شایسته سالاری
۹۳	بیان روایات
۹۵	۷- شناسایی اخلاک‌گران اقتصادی (کنترل قیمت ها و تنظیم بازار)
۹۵	۸- افزایش نظم عمومی و قانون گرایی

صفحه	عنوان
۹۶	توجه: نظارت نامحسوس و ابزارها
۹۷	۹- سنجش افکار عمومی و آراء عمومی
۱۰۰	۱۰- بررسی شایعات و اسناد منتشره علیه مسؤلان
۱۰۱	مبحث پایانی: رابطه امنیت نرم و نظارت نامحسوس
۱۰۱	گفتار اول: تعاریف معناشناختی از امنیت نرم
۱۰۲	گفتار دوم: تفاوت‌های امنیت نرم با امنیت سخت
۱۰۴	نتیجه
۱۰۶	نتیجه کلی
۱۰۸	فهرست منابع

مقدمه

بحث نظارت نامحسوس از جمله موضوعاتی است که در چند سال اخیر بطور جدی در محافل اجتماعی، مطبوعاتی و علمی جامعه ما مطرح گردیده و علاوه بر بیان محاسن اشکالات حقوقی و شرعی بسیاری بر آن گرفته شده است از این رو در این پژوهش تلاش شده است موضوع نظارت نامحسوس بطور مبنایی مورد بحث و بررسی قرار گیرد و با ادله متقن شرعی جواز آن در موارد خاص اثبات گردد همچنین به حفظ حریم خصوصی بعنوان مهمترین مانع نظارت نامحسوس توجه کاملی شده است تا محدوده نظارت نامحسوس روشن و معین گردد.

امروزه مسأله نظارت نامحسوس در شمار امور ضروری جامعه محسوب می شود چه آنکه حفظ امنیت و ثبات جامعه؛ جلوگیری از بهم خوردن نظم عمومی و دیگر مصلحت ها این امر را اجتناب ناپذیر می کند با این همه نتایجی که درون مایه و اساس این بحث را تشکیل می دهد تنها در فرض وجود حکومتی مشروع و در سایه نظامی عادل معنا می یابد زیرا اگر حکومت فاسق باشد از اسرار مردم که در جریان نظارت نامحسوس متوجه آنها شده است به جای اینکه در جهت ارتقاء عدالت و امنیت و فرهنگ و... بکار گیرد در جهت استحکام پایه های جور و بر ضد مردم بکار می برد.

از این رو در این نوشتار اهداف خاصی مورد توجه قرار گرفته است که عبارتند از:

- ۱- بررسی دلایل شرعی بر جواز نظارت نامحسوس در موارد خاص
- ۲- بررسی محدوده نظارت نامحسوس
- ۳- بررسی نظارت نامحسوس و عدم منافات آن با ارزشهای اخلاقی
- ۴- بررسی نظارت نامحسوس و رابطه آن با حریم خصوصی و حفظ حقوق شهروندی
- ۵- بررسی نظارت نامحسوس و نقش آن در تأمین امنیت اجتماعی

۶- تبیین وجوه تمایز میان جاسوس و ناظر نامحسوس

۷- بررسی صفات و ویژگی‌هایی لازم برای ناظر نامحسوس

۸- بررسی کاربردهای نظارت نامحسوس

۹- بررسی نظارت نامحسوس و تبعات آن از منظر حقوق موضوعه ایران

برای رسیدن به این اهداف و فرضیاتی که در ذیل هر هدف مطرح می‌گردد در این تحقیق از آیات قران کریم و روایات معصومین و ادله عقلیه استفاده شده است که برگرفته از کتب فقهی و حقوقی و اجتماعی می‌باشد و همچنین نظرات جامعه شناسان در تکمیل بحث بیان شده است که پس از بررسی‌های بعمل آمده می‌توان به این مهم دست یافت که نظارت نامحسوس در زندگی خصوصی مردم امری حرام و غیراخلاقی است و آیات و روایات نیز به شدت از این کار نهی می‌کند.

اما اگر حفظ اسلام و اقتدار مسلمانان و جلوگیری از بی‌عدالتی و ابتدال منوط به لزوم نظارت نامحسوس باشد در اینجا از باب قاعده تراحم مصلحت اهم بر مصلحت مهم مقدم می‌گردد.

آنچه ضرورت دارد توجه به این نکته است که اطلاعات کسب شده توسط مأموران باید مضبوط و محفوظ بماند و فقط در اختیار مقام ذیربط قرار بگیرد و از اشاعه آن در جامعه پرهیز شود بهمین جهت هر فردی نمی‌تواند منصب نظارت نامحسوس را عهده دار شود بلکه باید شخصی تعلیم دیده و با سجایای اخلاقی باشد.

فصل ۱

کلیات

در این قسمت مطالبی مانند تعریف موضوع، ضرورت انجام پژوهش و ارتباط آن با سازمانهای کشور، فرضیات و سؤالات اصلی تحقیق، پیشینه پژوهش و سابقه علمی طرح، وجوه تمایز و نوآوریهای این پژوهش، روش تحقیق طرح کلی پژوهش و کلمات کلیدی بیان می گردد.

۱- تعریف موضوع:

۱- نظارت عملی از ناظر است که با زیرکی و فراست، مراقب اجرای امور می باشد، یعنی نظارت فعالیتی منظم در جهت نیل به اهداف استاندارد، بازخورد اطلاعات و مقایسه آن با استانداردهای معین شده می باشد. نظارت فرایندی است که ضمن آن همه افراد و سازمانها در برابر اختیارات و وظایف محوله مورد کنترل و بررسی واقع می شوند.

نظارت به دو قسم محسوس و نامحسوس تقسیم می شود که نظارت محسوس با علم اشخاص به موضوع نظارت است همانند امر به معروف و نهی از منکر، ولی نظارت نامحسوس، نظارتی در نهایت زیرکی است که قابل تشخیص و آشکار نباشد زیرا به این وسیله اطلاعات ارزشمندی کسب می شود که می تواند سیاستهای کلی یک نظام را برای سالهای آتی در ابعاد مختلف اجتماعی، اقتصادی فرهنگی و... رقم بزند.

۲- ضرورت انجام پژوهش و ارتباط آن با سازمانهای کشور

آنچه این پژوهش را ضروری می نماید، مشاهده نابسامانیهای موجود در جامعه و بعضاً بی اطلاعی یا بی توجهی برخی از مجریان امور می باشد که بکارگیری شیوه های صحیح نظارت نامحسوس در حل این معضلات مهم به نظر می رسد. در اصل ۱۷۴ قانون اساسی جهت نظارت بر حسن جریان امور و اجرای صحیح قوانین در دستگاههای اداری، وجود سازمان بازرسی کل کشور در قوه قضائیه پیش بینی شده است در عین حال در امر بازرسی از اشخاص حقیقی و حقوقی، بعضاً زوایای پنهانی وجود دارد که شیوه صحیح نظارت نامحسوس، روشن کننده این زوایا در جهت نیل به اهداف استاندارد می باشد لذا

بررسی ادله فقهی و حقوقی نظارت نامحسوس، تسهیل کننده پذیرش و بکارگیری آن در جامعه است.

پژوهش فقهی و حقوقی در رابطه با نظارت نامحسوس به این جهت حائز اهمیت است که با وجود اهمیت قابل توجهی که این موضوع در جامعه کنونی دارد ولی در فرهنگ عامه و حتی در بین مدیران و کارگزاران نیز نظارت نامحسوس را نوعی محدودیت برای خود می دانند و همیشه از آن فراری هستند بعلاوه ظاهراً بحث جامعی در مورد آن وجود ندارد.

۳- سؤالاتی که در این پژوهش جواب داده شده است:

۱-۳- آیا از نظر فقه اسلامی و قوانین موضوعه نظارت نامحسوس مجاز شمرده شده است؟

۲-۳- آیا نظارت نامحسوس به حقوق شهروندی و حریم خصوصی آنها آسیب می زند؟

۳-۳- آیا نظارت نامحسوس همه جا، کاری غیراخلاقی و حرام است؟

۴-۳- نظارت نامحسوس از نظر امنیتی تا چه حد ضرورت دارد؟

۵-۳- آیا نظارت نامحسوس می تواند باعث توسعه عدالت در جامعه گردد؟

۶-۳- نظارت نامحسوس در افزایش امنیت داخلی و خارجی یک کشور اسلامی تا چه حد تأثیرگذار است؟

۷-۳- نظارت نامحسوس در کنترل میزان کارایی مدیران و کارمندان تا چه میزان شایسته توجه است؟

۸-۳- آیا نظارت نامحسوس در ارتقاء فرهنگ عمومی جامعه و توسعه فرهنگ خدمت و شایسته سالاری کارایی دارد؟

۳-۹- نظارت نامحسوس در شناسایی اخلاصگران اقتصادی و کنترل قیمت ها و تنظیم

بازار چه کاربردی دارد؟

۳-۱۰- آیا نظارت نامحسوس باعث افزایش نظم عمومی و توجه به قانون در سطح

جامعه می گردد؟

۳-۱۱- آیا نظارت نامحسوس می تواند با سنجش افکار و آراء مردم نسبت به عملکرد

مسئولان در ارتقاء عملکرد آنها مؤثر باشد؟

۳-۱۲- آیا نظارت نامحسوس با بررسی شایعات و اسناد منتشره علیه مسئولان می

تواند در رفع تشویش از جامعه مؤثر باشد؟

۳-۱۳- فرق میان جاسوس و فرد مأمور به نظارت در چیست؟

۳-۱۴- ناظر نامحسوس باید دارای چه ویژگیهایی باشد؟

۴- پیشینه پژوهش (سابقه علمی طرح)

در آمریکا و فرانسه در خصوص نظارت نامحسوس در مدیریت شهری در شرکتها، معابر و پلیس امنیت اجتماعی تحقیقاتی صورت گرفته است ولی در ایران تحقیقات و پروژه ها غالباً در زمینه نظارت و شیوه های آن و یا ضرورت نظارت و چالشهای آن می باشد و با جستجو در سایت های مختلف نیز تحقیق یا پایان نامه ای تحت عنوان نظارت نامحسوس نیافتم لذا با این عنوان پژوهشی صورت نگرفته است و یا اگر پژوهشی باشد در مراکز است که قابل دسترسی نیستند.

۵- وجوه تمایز و نوآوریهای این پژوهش:

نظارت نامحسوس از جمله مباحثی است که در سالهای اخیر مورد توجه جدی قرار گرفته است لذا تطبیق آن با موازین شرعی و بررسی ادله آن از بعد فقهی و حقوقی و تتبع در کاربردهای فعلی و انتزاعی نظارت نامحسوس از جنبه های نوآوری این پژوهش می باشد.

۶- روش تحقیق:

روش تحقیق در این پایان نامه همانند اکثر رشته های علوم انسانی کتابخانه ای بوده و مبنای توصیفی، تحلیلی دارد.

۷- فرضیات:

۱-۷- از نظر فقه اسلامی و قوانین موضوعه کشور ایران نظارت نامحسوس در موارد خاص مجاز می باشد.

۲-۷- نظارت نامحسوس چنانچه تابع ضوابط باشد منافی حقوق شهروندی و حریم خصوصی آنها نیست.

۳-۷- نظارت نامحسوس اگر در جهت تامین امنیت ملی و با اجازه شرع و قانون باشد حرام و غیراخلاقی نیست.

۴-۷- نظارت نامحسوس یکی از ابزارهای تامین امنیت اجتماعی محسوب می شود.

۵-۷- یکی از کاربردهای نظارت نامحسوس توسعه عدالت در سطح جامعه است.

۶-۷- نظارت نامحسوس نقش بسزایی در تامین امنیت داخلی و خارجی دارد.

۷-۷- نظارت نامحسوس در کنترل میزان کارایی مدیران و کارمندان اهمیت قابل توجهی دارد.

۸-۷- نظارت نامحسوس باعث ارتقاء فرهنگ خدمت و شایسته سالاری است.

۹-۷- یکی از کاربردهای نظارت نامحسوس کنترل قیمت ها و تنظیم بازار می باشد.

۱۰-۷- نظارت نامحسوس باعث افزایش نظم عمومی و توجه به قانون می گردد.

۱۱-۷- نظارت نامحسوس ابزاری مهم در جهت سنجش آراء و افکار مردم است.

۱۲-۷- نظارت نامحسوس با بررسی شایعات علیه مسئولان و اطلاع صحیح و به موقع حقایق به مردم می تواند به آرامش جامعه کمک کند.

۱۳-۷- جاسوس و ناظر نامحسوس با هم تفاوت‌های بنیادی دارند.

۱۴-۷- ناظر نامحسوس باید تعلیم دیده و دارای صفات والای اخلاقی باشد.

۸- محدودیتهای تحقیق

از جمله محدودیتهای این تحقیق کمبود منابع است زیرا در زمینه نظارت نامحسوس کتاب یا منبع قابل دسترسی وجود ندارد در بعد تجسس و حریم خصوصی نیز کتب فقهی شیعه که باید منبع عمده برای این تحقیق باشد کم است همچنین باتوجه به اینکه بیشتر تحقیقات صورت گرفته در مراکز و دانشگاههای دفاعی کشور می باشد لذا دسترسی به آنها مشکل یا ناممکن است.

شناخت مفاهیم

۱- معنای لغوی و تعریف نظارت (نظر و ناظر)

نظارت در لغت و عرف به معنای نگریستن و نگرش می باشد. صاحب معجم الوسیط بیان کرده است:

النظارة: الفراسة والحذق و حرفة الناظر

نظارت: تیزهوشی و زیرکی و شغل ناظر است.

و النظر الى الشيء: أبصره و تأملهُ بعينه و نظر فيه: تدبَّرَ و فكَّرَ.^۱

نگریستن در چیزی: آن را دید و در آن تفکر و اندیشه کرد و در چیزی نگریستن:

سنجید و اندیشید

^۱ النجار محمد علی، عبدالقادر احمد، الزیات احمد حسن، مصطفی احمد، المعجم الوسیط، ص ۹۳۲ و ۹۳۱